

Закон о рехабилитацији је донет 2011. године, а важи од 1. јануара 2012. године. Из образложења сазнајемо да је донет због наводних мањкавости претходног закона који је уређивао исту материју. Иако се закон позива на одредбу члана 35. Устава која заиста носи назив *Право на рехабилитацију и накнада штете* законодавац је код овог закона промашио Уставни основ. Наиме, код овог закона је реч о политичкој и ретроактивној рехабилитацији, а не оној о којој говори члан 35. Устава. Када је политичка рехабилитација у питању онда нема потребе позивати се на одговарајуће одредбе Устава или правних аката, већ на метафизичке вредности као што су правда, истина или национално помирење. Штавише, позивање на правне акте је беспредметно. За највећи део радњи које захвата овај закон, правно покриће је постојало у одговарајућим актима донетим након Другог светског рата. Ако и није, треба се сетити

Закон о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације

од октобра 1946. године. Он је имао одредбу у ставу 2. члану 10. која гласи:

“Одлуке у кривичним стварима које су имале политички карактер или које су изречене на основу прописа донетих од стране органа власти окупатора и њихових помагача укидају се и немају правног дејства, без обзира да ли су донете од стране редовних или других судова или других органа (војних судова, ванредних судова, полицијских органа и др.). У овим случајевима јавни тужилац може ставити предлог за доношење нове одлуке од стране надлежног државног органа.”

Колико та одредба личи на одредбу члана 3. Закон о рехабилитацији која даје дефиницију рехабилитације:

„Рехабилитација је утврђивање ништавости односно непуноважности аката и радњи којима су лица из члана 1. став 1. овог закона лишена живота, слободе и других права из политичких, верских, националних или идеолошких разлога.“

Колико је *Закон о неважности правних прописа донетих пре 6. априла 1941. године и за време непријатељске окупације* 1946. године када је донет био политички закон, неоснован у правним прописима толико је то и овај о рехабилитацији данас. Закон о рехабилитацији, не само да нема основ у Уставу РС, него ни не може да га има. Такви

закони, којима се обележава политички преображај једног друштва, нису последица еволутивног развоја идеја, вредносних ставова или опредељења истог друштва, већ су последица моралних односно вредносних револуција. А такве преображаје, правни прописи, нарочити они који се ретко мењају као што су Устави, једноставно нису у стању да прате. Нити један уставотворац не предвиђа вредносну револуцију друштва па зато и уставни немају уграђене одговарајуће механизме који би овакве захвате у правни поредак чинили основаним. Који то устав предвиђа да ће се правни акти основани на њему самом после пола века проглашавати „ништавим и непуноважним“? Нити један. Тако ни Устав РС. Стога се ни не може тражити основ у њему за овако радикалан ретроактивни захват у правни поредак којим се проглашавају ништавим акти донети пре 65 или 70 година.

Осим што нема правни основ у Уставу, закон му је најнепосредније противан. На првом месту јер је потпуно ретроактиван. Устав у ставу 2. члана 197. каже да изузетно, само поједине одредбе закона могу да имају ретроактивно дејство, а овде је комплетан закон ретроактиван. Чак и тада, када су поједине одредбе закона ретроактивне Устав захтева да се приликом доношења таквих одредби закона утврди општи интерес за повратним дејством акта, што у случају Закона о рехабилитацији није учињено. На другом месту зато што уводи правну несигурност у погледу права трећих лица заснованих на актима које после 65 или 70 година проглашава ништавим.

Закон исту могућност рехабилитације оставља и онима који су „без судске или административне одлуке војних или других југословенских органа, ако су имали српско држављанство или само пребивалиште у Србији“ и опет ако су „лишена живота, слободе и других права из политичких, верских, националних или идеолошких разлога“.

Закон, иначе, обилује правнотехничким и логичким недостацима и пропустима, који су неопростиви у било којем уредном правном поретку. Обим овог реферата дозвољава да се наведу само најзначајнији и највећи.

Временско важење закона је први од таквих недостатака. С једне стране закон има повратно дејство које је захваљујући неопростивом пропусту неограничено у времену, а с друге стране омогућава рехабилитацију све до 31. децембра 2011. године. За историјске догађаје рехабилитација можда може да има смисла, али за савремене свакако не. Постоје толики механизми у садашњем правном поретку који омогућавају да се свака судска неправда исправи, да је то потпуно бесмислено и непотребно. Ипак, већи је проблем неограничено повратно временско важење рехабилитације.

Тако рехабилитацију могу да траже сва лица који су на територији Србије без судске или административне одлуке „лишена живота, слободе и других права из политичких, верских, националних или идеолошких разлога“, без ограничења повратног важења у времену. То значи да би без проблема потомци Кучук-Алије и Аганлије могли да траже рехабилитацију.

Закон исту могућност рехабилитације оставља и онима који су „без судске или административне одлуке војних или других југословенских органа, ако су имали српско држављанство или само пребивалиште у Србији“ и опет ако су „лишена живота, слободе и других права из политичких, верских, националних или идеолошких разлога“. Ова одредба неодговарајућом легислативном техником оставља несхватљиву могућност да се рехабилитију и људи које су са Србијом имали сам везу путем пребивалишта, и ништа друго. Наравно да то све зависи од тумачења појма „територија Републике Србије“ који користи закон. Која територија је у питању? Данашња територија Србије или некадашња? Ово питање није неумесно јер, како је већ речено, закон нема временско ограничење у повратном важењу. Теоријски и потомци султана Мурата могу да траже рехабилитацију јер је убијен из верских разлога на територији коју је и некада била и данас јесте Србија.

Осим оних лица код којих нема судских или административних одлука по којима су „лишена живота, слободе и других права из политичких, верских, националних или идеолошких разлога“, рехабилитацију могу да траже и они код којих таквих осуда има, али уз услов да су такве одлуке донете „противно начелима правне државе или општеприхваћеним стандардима људских права“. Ово је још један пример политизације права путем овог закона. Како је могуће да се 65 до 70 година уназад сале поставке и

концепти који тада нису ни постојали. После Другог светског рата не постоје „општеприхваћени стандарди људских права и слобода“. Штавише, питање је да ли уопште постоји заокружен и јасан концепт људских права и слобода. Идеја о људским правима и слободама је тек у повоју у послератном периоду. Универзална декларација о људским правима је донета 1948. године, а Европска конвенција о људским правима и слободама 1950. године. Такође, отворено је питање шта су то „начела правне државе“? На коју правну државу се односе? Оне послератне или данашњу? Чини се да је законодавац мислио на данашњу државу и данашње стандарде. Ако се преселе данашња „начела правне државе“ и данашњи „општеприхваћени стандарди људских права“ 65 година уназад да би се проверила која оновремена судска пресуда јесте у складу са њима, лако ће се утврдити да нити једна неће издржати ту проверу, била или не била захваћена рехабилитацијом. Догађаје једног времена можемо судити само аршинима тог времена. Иначе неће опстати нити једна пресуда судова у кривичној ствари после Другог светског рата. Када би се правила Закона о рехабилитацији применила на Нирнбершку пресуду, и Геринг би био рехабилитован јер му је суђено без права на жалбу, на пример, а то право свакако би се могло назвати „начелом правне државе“ или „општеприхваћеним стандардом људских права“. И Шандор Кепиро би могао да му се придружи.

Добар доказ да је наш законодавац некад био свестан овог јесте одредба члана 573. ЗКП РС из 2001. године према којој се на поступке довршене пре 1954. године примењују одредбе ЗКП из 1948. године.

Добар доказ да је наш законодавац некад био свестан овог јесте одредба члана 573. ЗКП РС из 2001. године према којој се на поступке довршене пре 1954. године примењују одредбе ЗКП из 1948. године. Ово је разумно решење које узима у обзир управо аргумент који је изнет. Догађаји једне временске епохе могу се процењивати само мерилима која су тада била на снази.

Закон заузима нејасан став око припадника окупационих војски и разноразних оружаних формација које су законом назване „квислиншке формације“. Прво се у ставу 4. члана 1. се јасно каже да припадници ових оружаних формација немају право на рехабилитацију ако су лишени живота у току Другог светског рата. При томе није јасно зашто је лишење живота у овим оружаним формацијама услов. Да ли то значи да ако је неко само рањен има право на рехабилитацију? Зашто је он привилегован у односу на оног који је убијен у рату? Затим се у ставу 1. члана 2. се понавља решеност законодавца да овим лицима не дозволи рехабилитацију, али се он сада слаби. Не могу се рехабилитовати ако су „извршили или учествовали у извршењу ратних злочина“. На крају се, у ставу 3. овог истог члана, појашњава ко су ти припадници окупационих војски и квислиншких

формација чиме се став о рехабилитацији још више лабави. Сада се могу рехабилитовати припадници ових оружаних формација ако се у „поступку рехабилитације утврди да нису извршила односно учествовала у извршењу ратних злочина“. Дакле, у само три различита става у два члана овог закона, припадници окупационих оружаних формација и квислиншких снага се прво уопште не могу рехабилитовати, па затим могу ако нису били злочинци, и на крају се може доказати да нису били злочинци, па ће тако заслужити рехабилитацију.

Занимљиво је да се о терету доказивања у овом члану закона не говори ништа јер та одредба закона користи пасив. Да ли заинтересовано лице доказује да није био ратни злочинац? Или држава, по други пут после 65 или 70 година доказује да јесте? Члан 13. закона који носи називом „Истражно начело“ каже да „Суд прибавља доказе и податке од надлежних државних органа и организација...“. Да ли то значи да ће се у ванпарничном поступку, који према закону јесте поступак рехабилитације, утврђивати нечија кривична одговорност за догађаје старе 60 или 70 година?! Зашто се закон о рехабилитацији није позвао на ЗКП РС који познаје ванредни правни лек Понављање кривичног поступка који није ограничен у времену? Њиме би се добило исто што и законом о рехабилитацији, оспоравало постојање кривичног дела, али у једином поступку који је примерен том задатку - кривичном.

Ако би се и прихватило ово решење, како ће се 65 или 70 година после извршених кривичних дела утврђивати да неко, ко је осуђен као злочинац, то ипак није? Како ће се извести докази, на пример, испитивање сведока? Утврђивање да ли је неко пре 65 годна извршио или није неко кривично дело, ће се пре водити по правилима историјског научног метода него правилима кривичног поступка. Тиме се долази до можда најзначајнијег пропуста овог закона, који је више у сфери политике него кривичног права, али свакако заслужује да буде поменут.

Начином на који је поставио Закон о рехабилитацији наш законодавац се одлучио да промени историју односно да промени исход Другог светског рата. Наиме, у закону се у ставу 4. члана 5. налази одредба која најнепосредније циља да рехабилитује немце протеране након Другог светског рата. Она каже да се „по сили закона рехабилитују лица која су по принципу колективне одговорности проглашена за ратне злочинце, односно учеснике у ратним злочинима, а која нису изгубила југословенско држављанство и нису извршила или нису учествовала у извршењу ратних злочина.

Иако је у Нирнбергу Међународни војни суд обележио неколико масовних депортација

цивила које су извели немци као ратне злочине или злочине против човечности, [\[1\]](#) Универзална декларација о људским правима из 1948. године нема ни помена забране протеривања, било личног, било групног, као радње која би била забрањена зато што крши људска права. Исто се може рећи за Европску конвенцију о људским правима из 1950. године.

[\[2\]](#)

Разлог за ово је једноставан. И саме силе победнице су се одлучиле да употребе исту меру, масовно протеривање, према побеђеним немцима. Члан 12. Протокола из Потсдама који је донет 2. августа 1945. године одређује „трансфер на уредан и човечан начин“ делова или све немачке популације из Пољске, Чехословачке и Мађарске.

[\[3\]](#)

Сасвим је јасно да је реч „трансфер“ употребљена само да се сакрије прави карактер тог масовног протеривања односно депортовања.

[\[4\]](#)

У сваком случају међународно право након Другог светског рата нема забрану масовне депортације, све до 4. Протокола на европску конвенцију о људским правима из 1963. године, који је ступио на снагу 1968. године.

[\[5\]](#)

Ако би се и прихватило ово решење, како ће се 65 или 70 година после извршених кривичних дела утврђивати да неко, ко је осуђен као злочинац, то ипак није? Како ће се извести докази, на пример, испитивање сведока?

Једино што је међународно право у овој области забрањивало, то је масовна депортација или протеривање становника окупиране државе од стране окупатора, и то члановима 42. до 56. тзв. Хашког правилника додатог уз 4. Хашку конвенцију из 1907. године, што се односи на немце у окупираној Немачкој. [\[6\]](#) Ове норме међународног права се не односе на немачко становништво у некадашњој Југославији зато што она после Другог светског рата, више није окупирана територија, нити масовне депортације односно протеривања врши окупатор, већ је врше суверена власт државе, у овом случају ФНРЈ.

[\[7\]](#)

Другим речима, нема норме међународног права која је у оно доба штитила нелојалне грађане Југославије, а у такве су свакако спадали фолксдојчери, од протеривања као санкције за исказану нелојалност у току рата.

Чешки уставни суд је 1995. испитијући уставност чешког закона о реституцији из 1992. године који протераним немцима није врати имовину позивом на тзв. „Бенешове декрете“ из 1945. године, акте којима је Чехословачка поновила одредбу члана 12. Потсдамског протокола и одлучила да протера немце, пресудио да је закон у складу са уставом јер

представља „уставни темељ државе“. [8] Став чешког законодавца изражен у скупштинској резолуцији из 2002. године, донет у ослону на одлуку уставног суда из 1995. године, јесте да су „Бенешови декрети“ ствар правне историје. Они су просто спроведени у време када су донети и данас више не важе тако да су правни односи створени на њима непромењиви и да се не могу довести у питање.

[9]

Ако нико од држава победника у Другом светском рату не показује намеру да мења резултате истог и да се одрекне привилегија које носи положај победника, а Британија, Русија и САД изричито кажу да неће, [10] није јасно зашто се Србија упушта у тако нешто? Овим законом ствара се могућност да се изврши својеврсна деконтекстуализација наше прошлости и да се прекине веза између нацистичке политике радикалног национализма и расног истребљења, с једне стране и протеривања немаца после Другог светског рата, с друге стране.

[11]

Србија тако долази у опасност промени статус жртве у Другом светском рату у статус крвника. Зашто би смо се ми као држава и народ придружили зликовцима и 67 година након Другог светског рата постали немачки савезник?

[1] У савременој науци се сматра да између протеривања (expulsion) и депортације (deportation) нема разлике: Thomas Burgenthal, Louis B. Sohn (eds.), *The Movements of Persons Across Borders*, Studies in Transnational Legal Policy, ASIL, 1992, p. 90.

[2] Ово стање је промењено тек 4. Протокола на Европску конвенцију о људским правима из 1968. године: Alfred M. de Zayas, *International Law and Mass Population Transfers*, Harvard International Law Journal, No. 2, 1975, p. 222.

[3] Jean-Marie Henckaerts, *The Mass Expulsion in Modern International Law and Practice*, Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, 1995, p. 8-9.

[4] Наслов члана 12. Протокола из Потсдама гласи: „Уредан трансфер немачке популације“. Текст овог члана гласи: „Након што су размотриле питање у свим

Пише: Бранислав Ристивојевић
недеља, 15 јул 2012 17:53

аспектима, три Владе су сагласне да трансфер немаца или немачког елемента из Пољске, Чехословачке и Мађарске мора да се предузме. Оне се слажу да било који трансфер мора да се изврши на уредан и човечан начин.“: <http://www.pbs.org/wgbh/americanexperience/features/primary-resources/truman-potsdam/>, 25. јун 2012. године.

[5] Alfred M. de Zayas, p. 227.

[6] За оне који би рекли да се међународно ратно право примењује на ове људе такође, треба истаћи да Хашке конвенције из 1907. године немају одредбу која каже до ког тренутка се оне примењују односно важе, да ли до тренутка окончања непријатељстава или до тренутка потписивања уговора о миру: Alfred M. de Zayas, , p. 230.

[7] Alfred M. de Zayas, p. 228-229.

[8] Timothy V. Waters, *On The Legal Construction of Ethnic Cleansing*, The Berckley Electronic Papers, Paper 951, 2006, p. 15

[9] Timothy V. Waters, p. 21-22.

[10] Подржављући Чешку у ставу да не мења тзв. „Бенешове декрете“ британски премијер Тони Блер је на конференцији за штампу 8. априла 2002. године у име британске владе рекао да су „...резултати другог светског рата непромењиви... ..и да се Потсдамски конференција не може доводити у питање.“: “Blair tells Czech premier postwar decrees no obstacle to Czech EU entry,” BBC INTERNATIONAL REPORTS (EUROPE), 8 April 2002, наведено према: Timothy V. Waters, p. 42-43; Недељу дана касније исти став понавља руски председник Путин: World News Connection (Newswire), “Czech PM Zeman Obtains Russian President’s Assurance Over Postwar Benes Decrees,” NTIS/U.S. DEPT. OF COMMERCE, 18 April 2002, наведено према: Timothy V. Waters, p. 42-43; Дан након Путина исти став понавља подсекретар америчког МИП-а Мајк Гросман: BBC International Reporting (Europe), “US official backs Blair’s standpoint on Czech postwar decrees,” BBC MONITORING SERVICES, 18 April 2002, наведено према: Timothy V. Waters, p. 42-43.

Постаје ли Србија савезник Трећег рајха пола века после Другог светског рата?

Пише: Бранислав Ристивојевић
недеља, 15 јул 2012 17:53

[11] Hans Henning Hahn, [Eva Hahn](#) , [Alexandra Kurth](#) , [Samuel Salzborn](#) and Tobias Weger, *For a critical and enlightened debate about the past* , Gerolstein, 10. August 2003, <http://www.bohemistik.de/zentrumgb.html> , 26. јун 2012. године.